

Συνέντευξη συγγραφέα

+ Βιβλιοπαρουσίαση

ένθετο

ΑΦΙΕΡΩΜΑ

ΧΡΗΣΤΟΣ ΧΑΡΤΟΜΑΤΣΙΔΗΣ

μια εταίρα θυμάται

Για το βιβλίο μιλούν:

ο συγγραφέας
Χρήστος Χαρτοματζίδης

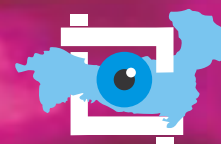
ο κριτικός λογοτεχνίας
Αλέξης Ζήρας

ο εκδότης του περιοδικού
Μανδραγόρας
Κώστας Κρεμμύδας

Επιμέλεια ένθετου αφιερώματος:
Τζένη Κατσαρή - Βαφειάδη

Συνέντευξη: Άννα Πατρωνίδου

Ρεπορτάζ βιβλιοπαρουσίασης
Τζένη Κατσαρή - Βαφειάδη

ΠΑΡΑΤΗΡΗΤΗΣ
της Θράκης

Ι Σάββατο 28 Νοεμβρίου 2009 Ι

Χρήστος Χαρτοματζίδης,

με αφορμή την παρουσίαση του βιβλίου του «Μια εταίρα θυμάται»

«Δεν μπορείς να ζήσεις ελεύθερος αν έχεις ψυχή δούλου»

- «Δεν πρέπει να εξιδανικεύουμε το παρελθόν για να έχουμε τα σωστά συμπεράσματα για το παρόν και το μέλλον»

Οι εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα και τα βιβλιοπωλεία Παπασωτηρίου παρουσιάζουν το τελευταίο βιβλίο του Χρήστου Χαρτοματζίδη «Μια εταίρα θυμάται», σήμερα Πέμπτη 26 Νοεμβρίου 2009 στις 8.00 μ.μ. στο χώρο του βιβλιοπωλείου επί της Ορφέως 21. Για το βιβλίο θα μιλήσουν οι: Αλέξης Ζήρας, κριτικός λογοτεχνίας, Κώστας Κρεμμύδας, εκδότης του περιοδικού «Μανδραγόρας» και ο συγγραφέας.

Η ιστορία του βιβλίου διαδραματίζεται στη Σπάρτη την εποχή του βασιλιά Άγη, με συναρπαστική υπόθεση με παιχνίδια κατασκοπείας και αντικατασκοπίας, παράνομοι έρωτες, νόθα παιδιά, δούλους που προσπαθούν για την ελευθερία τους αλλά και εταίρες σε ρόλο κα-

τασκόπων που κοπιάζουν για την ελευθερία τους. Προϊόν ιστορικής έρευνας, όπως ο ίδιος αναφέρει μιλώντας στον Πτθ το μυθιστόρημα του Χρήστου Χαρτοματζίδη μάς προσφέρει μια γλαφυρή εικόνα της ζωής στην αρχαιότητα, μακριά από κάθε λογής ηρωοποίηση. Μια Σπάρτη διαφορετική, μη ηρωική, όπου δεσπόζει η Κρυπτεία που κινεί σιωπηλά τα νήματα σύμφωνα με τις οδηγίες του μεγάλου αφεντικού, του Μαντείου των Δελφών. Ένα όμως βιβλίο στο οποίο ένα μεγάλο μέρος της ηθοκίας αναφέρεται στην περιοχή μας τη Θράκη παρέχοντας πολλές λεπτομέρειες για τη ζωή των αρχαίων Θρακών και για το ρόλο τους στην αντιπαράθεση Αθήνας - Σπάρτης.

«Είναι ένα μυθιστόρημα εποχής»

Πτθ: κ. Χαρτοματζίδη το «Μία εταίρα θυμάται» είναι το τρίτο σας μυθιστόρημα. Για να το γράψετε προσφύγατε και σε ιστορική έρευνα;

Χ.Χ.: Έχω κάνει ιστορική έννοια. Δεν θα το χαρακτηρίζα όμως ιστορικό μυθιστόρημα, θα έλεγα ότι είναι μυθιστόρημα εποχής, γιατί σαν ιστορικό μυθιστόρημα εγώ θεωρώ αυτό που αφορά σε λογοτεχνική μεταφορά συγκεκριμένου ιστορικού γεγονότος. Εδώ υπάρχει το ιστορικό πλαίσιο και μέσα σε αυτό το πλαίσιο υπάρχουν και τα πραγματικά ιστορικά πρόσωπα και μέσα σε αυτό κινείται ο συγγραφέας με μέσο τη μυθοπλασία. Και βέβαια για να πω την αλήθεια έπεσε διάβασμα. Οι πηγές είναι οι γνωστές, Θουκυδίδης, Ξενοφώντας, Πλούταρχος και από τους σύγχρονους η γαλλίδα Ζακλίν Ντε Ρομπί, ο Καργάκος που έχει μια πολύ ενδιαφέρουσα ιστορία της αρχαίας Αθήνας και της αρχαίας Σπάρτης.

Πτθ: Κάποιοι χαρακτήρισαν το βιβλίο πολιτικό θρίλερ. Είναι;

Χ.Χ.: Είναι πολιτικό θρίλερ γιατί αυτό που δέσποζε στην Σπάρτη είναι η Κρυπτεία. Ας μην έχουμε αυταπάτες. Η Σπάρτη ήταν ένα στρατοκρατούμενο κράτος και αναπόφευκτα θα είχε τις μυστικές του υπηρεσίες. Και μόνο που σύμφωνα με αυτά που διαβάζουμε, επέβαλλαν για πολλά θέματα πρόστιμο ήταν μια σκληρή κατάσταση αυτή που επικρατούσε. Ο βασικός ήρωας ήταν αρχηγός της Κρυπτείας και άρα τα πράγματα ήταν πολιτικά.

«Μη ηρωικό μυθιστόρημα»

Πτθ: Το βιβλίο σας μας μεταφέρει στην αρχαία Ελλάδα, οι ήρωές σας είναι ιστορικά πρόσωπα που διαδραμάτισαν σημαντικό ρόλο τα χρόνια εκείνα. Για αυτά τα πρόσωπα, αλλά και για τις κοινωνίες, όπως η Σπαρτιατική, έχουμε σχηματίσει μέσα από τα βιβλία της Ιστορίας μια ηρωική εικόνα

εν αντιθέσει με αυτή που εσείς παρουσιάζετε στο βιβλίο σας..

Χ.Χ.: Ο υπότιτλος του ημερολογίου που έχω βάσει είναι «Μη ηρωικό μυθιστόρημα». Για λόγους διδακτικούς μας προβάλλουν και έχουμε στη συνείδησή μας μόνο τα θετικά στοιχεία. Η ζωή όμως δεν είναι έτσι έχει και θετικά και αρνητικά. Θεωρώ ότι αγαπάμε

κάτι περισσότερο και βαθύτερα αν το γνωρίζουμε βαθύτερα και σωστά και όχι μόνο την ιδανική πλευρά του. Έτσι για τους Σπαρτιάτες ξέρουμε ότι ο στρατηγός Γύλιππος όταν γύρισε από τις Συρακούσες, σύμφωνα με τον Πλούταρχο, είχε κρυμμένες τις κουκουβάγιες, τα αθηναϊκά νομίσματα που απεικόνιζαν την κουκουβάγια, και με κάποιο τρόπο κατάφερε να κρατήσει για τον εαυτό του ένα μέρος αυτών. Αυτό δεν προσιδιάζει με αυτό που μάθαμε στην ιστορία για τους Σπαρτιάτες ότι ήταν μακριά από τα λεφτά, μακριά από τα υλικά αγαθά. Ο σωστός τρόπος θεωρώ για να διδασκόμαστε την ιστορία, είναι ο ρεαλιστικός όπως εγώ βέβαια το φαντάζομαι. Καθένας έχει το δικαίωμα να το φανταστεί με το δικό του τρόπο.

«Δεν πρέπει να εξιδανικεύουμε το παρελθόν»

Πτθ: Ίντριγκες, συνομοσίες, πάθη κυριαρχούν στο μυθιστόρημά σας το οποίο

Ήθελα να δώσω μια διαφορετική εικόνα για τους Θράκες

Γνωρίζουμε ότι η Αθήνα είχε οικογενειακές σχέσεις με τη Θράκη δηλαδή κάποιοι Αθηναίοι έπαιρναν γυναίκες από τη Θράκη. Πέρα από αυτό όμως ήταν και σύμμαχοι των Αθηναίων αν το δούμε ιστορικά. Εκείνο όμως που με εντυπωσίασε και ήθελα να δείξω ήταν ότι τα πράγματα ήταν κάπως διαφορετικά, δηλαδή οι Θράκες παρουσιάζονταν περίπου ως βάρβαροι. Δεν ήταν όμως έτσι. Υπήρχε πολυτέλεια και στους Θράκες και αυτό το βλέπουμε στις ανασκαφές των τύμβων. Βλέπουμε αντικείμενα πολυτελείας με λεπτή δουλειά που δείχνει ότι οι βασιλιάδες τουλάχιστον ζούσαν με χλιδή, που σίγουρα αυτή δεν υπήρχε στη Σπάρτη. Εντυπωσιάστηκα από τη χλιδή και το θησαυρό που βρέθηκε και εξ όσων γνωρίζω ο ένας θησαυρός αναφέρεται σε σκεύη κρασιού που στην κεφαλή έχουν κεφάλι ελαφιού, ο άλλος ένας αμφορέας με χρυσό που είχαν παραχθεί στη Μίλητο και όμως βρέθηκαν σε θρακικό τύμβο. Σίγουρα υπήρχε λοιπόν χλιδή στους Θράκες όπως και στους Μακεδόνες. Ο Σεύθης για παράδειγμα έχει στο κεφάλι το ίδιο στεφάνι με το Φίλιππο με φύλλα δρύινα»

Ετυχε όταν εκδόθηκε το βιβλίο μου να ξαναδώ

την παράσταση του Δον Κιχώ-

τη όπου όλοι προσπαθούσαν

να του πουν ότι η ζωή είναι

πεζή και χωρίς ιδανικά και αυ-

τός σήκωνε ψηλά το σταυρό

του ιδανικού και προχωρούσε

το δρόμο του. Σκέφθηκα λοι-

πόν μήπως είναι λάθος αυτή η

απομυθοποίηση αλλά έτσι μου

βγαίνει εμένα. Δεν μπορείς

να αγαπήσεις κάτι αν δεν το

ξέρεις πραγματικά πως είναι,

αλλιώς αγαπάς μια ψεύτικη

εικόνα η οποία θα σε οδηγήσει

να έχεις ψευδαισθήσεις και

μετά απογοτεύσεις.

Θεωρώ ότι αγαπάμε κάτι περισσότερο και βαθύτερα αν το γνωρίζουμε βαθύτερα και σωστά και όχι μόνο την ιδανική πλευρά του. Έτσι για τους Σπαρτιάτες ξέρουμε ότι ο στρατηγός Γύλιππος όταν γύρισε από τις Συρακούσες, σύμφωνα με τον Πλούταρχο, είχε κρυμμένες τις κουκουβάγιες, τα αθηναϊκά νομίσματα που απεικόνιζαν την κουκουβάγια, και με κάποιο τρόπο κατάφερε να κρατήσει για τον εαυτό του ένα μέρος αυτών. Αυτό δεν προσιδιάζει με αυτό που μάθαμε στην ιστορία για τους Σπαρτιάτες ότι ήταν μακριά από τα λεφτά, μακριά από τα υλικά αγαθά.

είναι γραμμένο σε μια εποχή πολιτικής και ηθικής χρήσης. Προσπαθείτε μέσω αυτών να περάσετε και κάποια μηνύματα του σήμερα; Χ.Χ.: Τα πράγματα δεν έχουν αλλιάξει και πολύ, σε βασικές γραμμές παραμένουν τα ίδια. Δεν πρέπει αυτό να μας εκπλήσσει. Δεν πρέπει να εξιδανικεύουμε το παρελθόν για να έχουμε τα σωστά συμπεράσματα για το παρόν και το μέλλον.

ΠτΘ: Πόσο όμως εύκολο είναι αυτό για ένα άνθρωπο που δεν ψάχνεται να ξεπεράσει όλη αυτή την εικόνα εξιδανίκευσης του παρελθόντος; Χ.Χ.: Όχι και ίσως για αυτό να κακοφάνηκε αυτό το βιβλίο και ίσως και για αυτό να μην άρεσε για αυτό το λόγο. Έτυχε όταν εκδόθηκε το βιβλίο μου να ξαναδώ την παράσταση του Δον Κικώτη όπου όλοι προπαθούσαν να του πουν ότι η ζωή είναι πεζή και χωρίς ιδανικά και αυτός σήκωνε ψηλά το σταυρό του ιδανικού και προχωρούσε το δρόμο του. Σκέφθηκα λοιπόν μήπως είναι λάθος αυτή η απομυθοποίηση αλλά έτσι μου βγαίνει εμένα. Δεν μπορείς να αγαπήσεις κάτι αν δεν το ξέρεις πραγματικά πως είναι, αλλιώς αγαπάς μια ψεύτικη εικόνα η οποία θα σε οδηγήσει να έχεις ψευδαισθήσεις και μετά απογοητεύσεις.

ΠτΘ: Η γυναίκα παίζει σημαντικό ρόλο στο έργο σας «Μια εταίρα θυμάται». Τρεις οι ηρωίδες σας... Χ.Χ.: Και οι τρεις είναι απειθευθερωμένες γυ-

ναίκες, δεν θα μπορούσε κανείς να διαφωνήσει για το πώς παρουσιάζω τα πράγματα για το ρόλο της γυναίκας στη Σπάρτη, γιατί όλοι ξέρουμε ότι ήταν οι πιο ελεύθερες γυναίκες στην αρχαία Ελλάδα. Αν το δούμε το θέμα τυπικά και σύμφωνα με το νόμο θα μπορούσαμε να πούμε ότι και σήμερα η σύγχρονη Ελληνίδα έχει τις μεγαλύτερες ελευθερίες. Αν δούμε όμως τα στατιστικά τις ενδοοικογενειακής βίας που είναι πολύ υψηλά θα δούμε ότι ο νόμος δεν ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα. Για αυτό και κατά τη γνώμη μου επαναστατεί η Τιμαία. Δεν έχει άλλο λόγο για να δημιουργήσει σχέση με τον Αθικιβιάδη. Μπορεί ο Άγις να ήταν μεγαλύτερος της και να ήταν γόνος ο Αθικιβιάδης όμως πρέπει να ήταν για αυτόν και κάτι άλλο. Ήταν αρκετά τολμηρή η πράξη της όσο κι αν ήταν οι Σπαρτιάτισσες απειθευθερωμένες δεν έπαυε όμως να ήταν και γυναίκα του βοσιθιά και έπρεπε να φαίνεται και τίμια γυναίκα. Και η ιστορία με τον Αθικιβιάδη είναι αθηναϊκή αλλά και το άλλο γεγονός το οποίο με εντυπωσίασε πάρα πολύ και το οποίο αναφέρουν και ο Πλούταρχος και ο Ξενοφώντας και το αναπαράγει και ο Καργάκος είναι ότι όταν πλέον είχε φύγει ο Αθικιβιάδης από τη Σπάρτη και τον είχαν εντοπίσει στη Μικρά Ασία οι Σπαρτιάτες έστειλαν τον ναυαρχό τους με εντολή να τον συλλάβει και η Τιμαία κατάφερε να στείλει σήμα στον Αθικιβιάδη και να τον ειδοποιήσει και αυτό μετά από κάποια χρόνια από την επίσημη λήξη της ιστορίας τους, εφόσον ουσιαστικά η φυγή του Αθικιβιάδη

σημαίνει και λήξη της ιστορίας.

ΠτΘ: κ. Χαρτοματζίδη ο άνθρωπος δεν μπορεί να ζήσει ελεύθερος αν έχει ψυχική δουλήνωση;

Χ.Χ.: Ναι δεν μπορείς να ζήσεις ελεύθερος αν έχεις ψυχική δουλήνωση. Αυτό είναι καθοριστικό και όπως ποτέ δεν θα είσαι δούλος αν έχεις την ψυχή του ελεύθερου ανθρώπου, όσο και αλυσοδεμένος να είσαι και ανεξάρτητα από τις συνθήκες. Και αυτά τα πράγματα φαίνονται στους χαρακτήρες της ζωής.

ΠτΘ: κ. Χαρτοματζίδη σας ευχαριστούμε πολύ. Χ.Χ.: Κι εγώ σας ευχαριστώ.

A.Π.

ΧΡΗΣΤΟΣ ΧΑΡΤΟΜΑΤΖΙΔΗΣ

Κάποιος μάλλον μπουρδουκλώθηκε στο σκοτάδι κι έβρισε χυδαία. Μετά, σαν να μη συνέβαινε τίποτα, εισέβρισε χοροπηδώντας ο Πρόμαχος. Ο χειρότερός μας πελάτης. Τύφλα στο μεθύσι! Πάντοτε δημιουργούσε προβλήματα. Κρυφά από την κυρά μου, του άρεσε να με βασανίζει. Με ένα μικρό εγχειρίδιο με απειλούσε, και τόχα στ' αστεία το έμπηγε πότε στους γλουτούς μου, πότε ακριβώς στις ρώγες, ή κάτω χαμηλά... Πονούσα αφόρητα. Πολλές φορές είχα παραπονεθεί στην κυρά μου, μα αυτή με μάλωνε: «Σίγουρα εσύ τον προκαλείς, βρομοθήλυκο! Αλλιώς δεν εξηγείται. Ο άνθρωπος είναι ευγενέστατος». Αν και το ξέρω με σιγουριά πως ούτε καν πλήρωνε. Όλο στο τζάμπα ήθελε, και απορώ πώς η κυρά μου τον ανεχότανε. Και είχε την ίδια απαίτηση κι από μένα.

Τούτη τη φορά ο Πρόμαχος ήρθε ντυμένος σάτυρος. Με κίμβαλο και θύρο. Στα πόδια φορούσε κάτι σαν προβά τράγου. Και είχε μπροστά στην κοιλιά έναν τεράστιο δερμάτινο φαλλό... Συγχώρα με, αφέντρα Άρτεμη! Όπως ηθόσους άγαρμπα, ο φαλλός κουνιόταν πάνω κάτω. Αφού έκανε μερικές γύρες, δημιουργώντας τρομερή φασαρία, ο Πρόμαχος αποφάσισε να συνεχιστεί ερωτικά με την Αερόπη. Να την πάρει σαν τράγου που ζευγαρώνει. Κι ούτε που τον ένοιαζε που την εξέθετε μπροστά στον νεαρό.

«Άσε με, σε παρακαλώ!» του είπε αυστηρά η κυρά μου. Αυτός, όμως, δεν καταλάβαινε τίποτα. Δεν τον σταμάτησαν οι προειδοποιήσεις. Της σήκωσε το χιτώνα, και προσπάθησε να χώσει ανάμεσα στα καπούλια της τον δερμάτινο φαλλό. Έτρεξα να την βοηθήσω, προσεκτικά,

16

Έγραψαν για το βιβλίο:

Μια αρχαία Μάτα Χάρι. Μια εταίρα-μυστική πράκτορας, που κινείται αινιγματικά μεταξύ Σπάρτης, Αθήνας και Μαντείου των Δελφών σε μια κρίσιμη καμπή του Πελοποννησιακού Πολέμου, όταν οι Σπαρτιάτες έχουν πττηθεί στις Αργινούσες το 406 π.Χ. Αυτή είναι η πρωταγωνίστρια στο καινούριο μυθιστόρημα του 54χρονου Χρήστου Χαρτοματζίδη, Μια εταίρα θυμάται (Εκδ. Ελληνικά Γράμματα). Κι απέναντί της, ο αρχηγός μιας αρχαίας ΚGB, με τεράστιο δίκτυο πληροφοριοδοτών που παρακολουθούν τόσο τους εχθρούς όσο και τους φίλους της Πελοποννησιακής Συμμαχίας. Γύρω τους, ορισμένα ιστορικά πρόσωπα, κομβικά για την πολιτική της εποχής: ο ωραίος και φιλόδοξος Αθηναίος Αθικιβιάδης, μαθητής του Σωκράτη και συγγενής του Περικλή, που αλλιάζει στρατόπεδα χωρίς ενδοιασμούς: ο πονηρός Σπαρτιάτης Βασιθιάς Άγις και ο Σπαρτιάτης στρατηγός Λύσανδρος, που τον επόμενο χρόνο θα συντρίψει (εκτός μυθιστορήματος) την Αθήνα στους Αιγός ποταμούς, και θα φέρει στην εξουσία το καθεστώς των Τριάκοντα τυράννων. Από κοντά, δευτερεύοντα πρόσωπα-καταλήτες όπως ο υποτιθέμενος καρπός του παράνομου δεσμού του Αθικιβιάδη με τη Βασιθιά της Σπάρτης, και η εταίρα-δούλη της... Μάτα Χάρι. Στο κέντρο της πλοκής, μια μυστική αποστολή στη Θράκη για να προωθηθεί η ειρήνη που τη χρειάζονται - αλλά και τη θεωρούν ατιμωτική - τόσο η Σπάρτη όσο και η Αθήνα. Θα αποδειχθεί όμως ότι και τότε, όπως και σήμερα, τα πολιτικά παιχνίδια είναι τόσο σκοτεινά ώστε υπερβαίνουν τους παίκτες, ακόμα κι όταν αυτοί είναι ισχυρές δυνάμεις...

Αυτήν την ιστορία, ο Χαρτοματζίδης, διευθυντής Μικροβιολογίας στο Γενικό Νοσοκομείο Κομοτηνής αλλιά και έμπειρος γραφιάς με θητεία στο θέατρο από το '80 και στην πεζογραφία από το '91, την παρακολουθεί μέσα από δύο εναλλασσόμενες οπτικές γωνίες, του αρχικατάσκοπου και της εταίρας-δούλης- αφηγητών που είναι ταυτόχρονα μέσα κι έξω από το σύστημα. Εκείνος είναι γεννημένος στα ξένα (όπως ο συγγραφέας που μεγάλωσε στη Σόφια), μετριοπαθής, χωρίς αυταπάτες, και δεν διστάζει να ρέει έξω απ' τα δόντια αλήθειες δυσάρεστες για τους ισχυρούς. Εκείνη είναι μια γυναίκα έξω από τον γυναικωνίτη, ελεύθερη, όμως ερωτευμένη, στρατολογημένη ως χαφιάς, που συνειδητοποιεί ότι «δεν μπορείς να ζήσεις ελεύθερος αν έχεις ψυχική δουλήνωση». [...]

Μικέλα Χαρτουλήρη, Τα Νέα, Βιβλιοδρόμιο, 06.06.09

Μια ιστορία που μας γυρνάει στο παρελθόν, για να μιλήσει και πάλι για τους ανθρώπους, την εξουσία, τα πάθη και τις αξίες που τους δυναστεύουν. Αφεντρία είναι ο παράνομος δεσμός του Αθικιβιάδη με τη Βασιθιά της Σπάρτης, Τιμαία, από τον οποίο προκύπτει ο Λεωτιχίδης. Ένα ερωτικό σκάνδαλο, που παίρνει απρόβλεπτες διαστάσεις.

Από την άλλη μεριά, υπάρχει ο έρωτας της εταίρας Δάφνης με τον Φηγέα, αρχηγό της μυστικής οργάνωσης της Κρυπτείας, και η σκοτεινή πηλεύρα ενός ανθρώπινου δράματος. Μπροστά μας έχουμε μια άλλη Σπάρτη, λιγότερο ίσως ηρωική, αλλά περισσότερο μυστηριακή, όπου δεσπόζει η Κρυπτεία που κινεί σιωπηλά τα νήματα, σύμφωνα με τις οδηγίες του μεγάλου αφεντικού, του Μαντείου των Δελφών!

Μια ιστορία στην οποία οι ήρωες προσπαθούν να διαφυλάξουν την ανθρωπιά τους χάρη στον έρωτα. Ας πούμε ότι πρόκειται για ένα πολιτικό θρίλερ εποχής, με σύγχρονη σωστή γλώσσα και περίσσιο προβληματισμό.

Γιάννης Νέδας, περ. Διαβάζω, τχ. 498, Ιούλιος-Αύγουστος 2009

2. Η ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ

Αναφορά της Δάφνης

Εκείνη τη μέρα η αφέντρα μου με είχε στείλει να βρω τη Λαμπιδό, τη γυναίκα που φέρναμε στο σπίτι για να ράβει. Περίττο να σχολάσω πως ο' αυτή την πόλη δεν υπάρχει ούτε μια ράφτρα της ποροπής. Αυτό άλλωστε φαίνεται κι από τα άγαρα ενδιάδιά τους. Οι «παρθενικοί χιτώνες» των κοριτσιών, με τη σχισμή από το γόνατο ως τον μιστό, μπορεί να φαίνονται προκλητικοί, μα τους λείπει η χάρη. Το μάτι γρήγορα κοιράζεται από τη γύμνα τους.

Πώς να σαγηνέψει το αρσενικό μια άγαρμη αντρογυναίκα, ντυμένη με τραχιά μάλλινα υφάσματα. Και καλά, οι άντρες χρειάζονται ρούχα που να αντέχουν στις κακοτυχίες του πολέμου – μα οι γυναίκες; Κι αν δεν υπάρχουν ωραία υφάσματα στην αγορά, τόσο πια δεν μπορεί να βρεθεί κάποια με λίγη φαντασία, να προσθέσει μια κορδέλα, ένα ψεύτικο στολίδιο, μια φανταστική πόρπη, τέλος πάντων, για να ζωντανέψει λιγάκι το φόρεμα και να ξεχωρίσει; Θυμάμαι, Φηγέα, τότε που σε παρακάλεσα να μου βρεις κάποιο πιο λεπτό κι ωραίο ύφασμα, κι

21

ΧΡΗΣΤΟΣ ΧΑΡΤΟΜΑΤΖΙΔΗΣ

εσύ μου απάντησες: «Θα σου φέρω από τα λάφτρα ποσοει είπα, και θυμάμαι πώς παραξενεμένος με κοίταξες. Στιμάειτρα αμέσως να γκρινιάζω. Συναδτηποίησης πως ζητούσα παράλογα πράγματα. Βρισκόμουν σε μια πόλη σε θέση να κάνει λιγάκι πιο κομψή μια ωραία γυναίκα. Το ίδιο διαπίστωσα και για άλλους τομάς. Θα πίστευε κανείς πως στην πόλη δεν υπάρχει ούτε ένας κομιστήρ; Οι άντρες δεν τους χρειάζονται, γιατί αφήνουν τα ματάκια και παριστάνουν τους χειρογούους αναιώντας αποστήματα: σε μικρά δοχεία με νερό, εκπέφουν βίδες για να θεραπεύουν μ' αυτές τη συμφόρηση. Όσο για τις γυναίκες; Βοηθάει η μία την άλλη να πλέξουν βίδες τους σε ντεζούδες. Συναθως, τα έχουν θεμένα σε αλογοσάβρα ή τα αφήνουν ζέπλεκα με ένα στεφάνι από άνθη πλέξουδα την έχουν γύρω γύρω απ' το κεφάλι και την λήπτουν με λουλούδια. Φρικη, με άλλα λόγια! Θυμάμαι, αγορά με κάποιο, για να ερώση προτασημαντικη στην απλόθυγε γύρω μας βαιφιμάρα. Μας πληρώσε μια κοιντοία Σπαρτιάτισσα (οι περισσότερες είναι κοιντές), και απλόθυγε γύρω μας βαιφιμάρα. Μας πληρώσε μια κοιντοία Σπαρτιάτισσα (οι περισσότερες είναι κοιντές), και χωρίς να μας δει τα λόγια της, μας έβρισε: «Άκου, παλιγογενναίκα! είτε η άγνωστη. «Το ότι επιτρέπει ο' εσένα και στο πορτείο σου να εγκατασταθεί.

22

«Μια εταίρα θυμάται»

- Παρουσίαση του νέου βιβλίου του Χρήστου Χαρτομασίδη

Πραγματοποιήθηκε την Πέμπτη το απόγευμα η εκδήλωση παρουσίασης του καινούργιου βιβλίου του Χρήστου Χαρτομασίδη «Μια εταίρα θυμάται» που διοργάνωσαν οι εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα και τα βιβλιοπωλεία Παπασωτηρίου. Για το βιβλίο μίλησαν οι Αλέξης Ζήρας, κριτικός λογοτεχνίας, Κώστας Κρεμμύδας, εκδότης του περιοδικού «Μανδραγόρας», και ο συγγραφέας.

Την εκδήλωση χαιρέτησε ο υπεύθυνος των καταστημάτων Παπασωτηρίου κ. Καφετζής που μιλώντας για τον συγγραφέα τόνισε ότι «με το βιβλίο του «Μια εταίρα θυμάται» μπαίνει πλέον σε μια πανελλήνια κλίμακα βιβλιοφιλίας και λογοτεχνίας»

Αλέξης Ζήρας,
κριτικός λογοτεχνίας:

«Με τη διακωμώδηση ο συγγραφέας αποδομεί την αγέλαστη όψη της επίσημης ιστορίας»

Την χαρά του που μιλά για τον Χρήστο Χαρτομασίδη εξέφρασε ο κ. Ζήρας. «Είναι ένας πεζογράφος που τον ξεχώρισα αμέσως όταν εξέδωσε το πρώτο του βιβλίο» τονίζοντας ότι κατά την άποψή του είναι «ένας από τους καλύτερους διηγηματογράφους που έχουμε στην Ελλάδα. Ως μυθιστοριογράφος υπόσχεται να γίνει ο καλύτερος και με αυτό το βιβλίο και με το προηγούμενο που εξέδωσε».

«Τα μυθιστορήματα που εμπνέονται από παλιότερες εποχές απαιτούν ψάξιμο»

Ο κ. Ζήρας μετέφερε κάποιες σκέψεις του πάνω στο βιβλίο που αφορούν γενικότερα στο έργο του συγγραφέα αλλά και στις πολιτικές και άλλες καταστάσεις που προβάλλονται μέσα από αυτό: «Τα μυθιστορήματα που αντλούν την θεματογραφία τους από την αρχαία Ελλάδα τα συναντούμε αρκετά συχνά στις τελευταίες δεκαετίες. Πολλές φορές δεν πέφτουν στην αντίληψη του μεγάλου κοινού των αναγνωστών, γιατί οι συγγραφείς που ανήκουν σε αυτό το κοινό που υπηρετούν τα γούστα και αυτές τις προτιμήσεις δεν αφήνουν εύκολα τις επιτυχημένες συνταγές για να δοκιμαστούν σε άλλες πιο απαιτητικές, και τις λέω έτσι, γιατί τα μυθιστορήματα που εμπνέονται από πολύ παλιότερες εποχές, όπως αυτό του Χρήστου Χαρτομασίδη, προϋποθέτουν μια δουλειά επίπονη, ένα ψάξιμο, που μπορεί να κρατήσει πολλούς μήνες ή και χρόνια, μια και χρειάζεται σε αυτή την περίπτωση να αναστηθεί μια εποχή με τις ιδιαιτερότητές της που δεν αφορούν μόνο στο χώρο αλλά και στα ήθη των προσώπων. Ίσως κάποιοι από εμάς να έχουν διαβάσει τέτοια μυθιστορήματα που όπως είπα αντλούν την σκηνογραφία τους από την κλασική ή την ύστερη αρχαιότητα».

Σοφία Μενεσεήδου, Κώστας Κρεμμύδας, Χρήστος Χαρτομασίδης, Αλέξης Ζήρας, Τάσος Βαβατσι-

«Ο συγγραφέας θέλει να μας οδηγήσει στα απόκρυφα του σκοτεινού παρασκηνίου της ιστορίας»

«Στο βιβλίο «Μια εταίρα θυμάται» διαθέτουμε βεβαίως πολύ περισσότερα διαπιστωμένα από την πλευρά της ιστορίας. Βρισκόμαστε στα τέλη του 5ου π.χ. αιώνα στην τελευταία περίοδο του Πελοποννησιακού πολέμου, που είναι και αυτός ένας ακόμη εμφύλιος πόλεμος στην ατέλειωτη σειρά των εμφυλίων που μετρούμε ήδη από τα καθέκαστα της Ομηρικής Ιλιάδας ως σήμερα. Για τον Πελοποννησιακό πόλεμο έχουμε ένα πολύ γερό στήριγμα, τον Θουκυδίδη, και, μέσα από τη δική του αφήγηση που προϋποθέτει άλλες διασταυρώσεις επιμέρους αφηγήσεων και μαρτυριών της εποχής εκείνης, γεγονός είναι ότι συζητάμε για κανονική ιστορία. Αναρωτιέμαι όμως αν ο συγγραφέας νοιάζεται για αυτό που κάνει ως ιστορικός ή ως κάποιος που δανείζεται και μάλιστα

Παρών και ο Γιώργος Μανανάς

με χαλαρό τρόπο το σκηνικό του 406 π.χ. και έπειτα μιας Ελλάδας που πιθανώς ήταν τελείως διαφορετική τότε με τις πόλεις – κράτη. Αναμφίβολα λοιπόν ως αναγνώστης του μυθιστορήματος «Μια εταίρα θυμάται» κλείνω προς τη δεύτερη άποψη. Άλλωστε δεν είναι λίγα τα περιστατικά στο βιβλίο του Χαρτομασίδη που είναι ετεροχρονισμένα που αντιστοιχούν σε άλλα χρονικά σημεία, που ανακατεύουν τα γνωστά μας από τις διάφορες ιστορίες εκείνων των χρόνων με

τα φανταστικά αυτά που έρχονται από την επινόηση του μυθιστοριογράφου. Όλα αυτά τα αναφέρω για να έχει υπόψιν του ο αναγνώστης του «Μια εταίρα θυμάται» όπως και άλλων βιβλίων που το καθένα με τον τρόπο του ανασκευάζει τον κόσμο της αρχαιότητας ότι ο μυθιστοριογράφος, εν προκειμένω ο Χρήστος Χαρτομασίδης, δεν θέλει να κάνει ιστορία, δεν θέλει να ξαναγράψει την ιστορία, δεν θέλει να είναι πιστός στην ιστορία, αλλά αντίθετα θέλει να χρησιμοποιήσει το γενικό πλαίσιο μιας εποχής,

πραγματικότητα που θα τη θυμόμαστε και θα ανατρέχουμε σε αυτήν ξαναδιαβάζοντας την. Οι αλλημείες λοιπόν του Χαρτομασίδη στο «Μια εταίρα θυμάται» είναι αρκετές. Στο μυθιστόρημά του υπάρχουν πρόσωπα που όντως έζησαν στα χρόνια αυτά του 5ου αιώνα, ο Άγιος Β', η γυναίκα του Τιμαία, ο Λεωτυχίδης, ο νόθος γιος του Άγη που σύμφωνα με την παράδοση ήταν καρπός της σχέσης της Τιμαίας με τον Αλκιβιάδη. Τα πρόσωπα αυτά τα χειρίζεται όπως θέλει ο συγγραφέας, τα βγάδι δηλαδή από τις επίσημες, τις καθιερωμένες από την ακαδημαϊκή έρευνα φορεσιές και τους φορά τις δικές του και αυτό όχι μόνο στα συγκεκριμένα πρόσωπα που κινούνται ανάμεσα στο βασίλειο της Σπάρτης και των Θρακών, ενώ μαίνεται ο πόλεμος των Αθηνών με τους Λακεδαιμόνιους αλλά και στις ίδιες τις πόλεις κράτη».

«Ανατρέπεται ο μύθος της ηρωικής Σπάρτης»

«Στο μυθιστόρημα αυτό ο Χαρτομασίδης γυρνά τα πάνω κάτω και δίνει μια δική του εκδοχή της Σπάρτης που έχει όλα τα χαρακτηριστικά του σύγχρονου ολοκληρωτικού κράτους με πυραμιδοειδή γραμμή, όπου στην κορυφή είναι ο Άγιος, πιο κάτω οι ολιγαρχικοί, ακολουθεί η κάστα των ομοίων, πιο κάτω η ουσιαστική δύναμη της εξουσίας, η μυστική οργάνωση της Κρυπτείας και

Μαρία Βαβατσική και Μουσταφά Μουσταφά μεταξύ των παραβρισκόμενων

όπως μας έχει δοθεί για να δει πέρα από αυτό να μας οδηγήσει στα απόκρυφα του σκοτεινού παρασκηνίου. Τον συγγραφέα τον ενδιαφέρει ο μικρόκοσμος τα πάθη των ανθρώπων, οι αντιζηλίες, οι φιλοδοξίες, η καθημερινή τους πραγματικότητα, όπως τη φαντάζεται ότι θα ήταν και όχι σώνει και καλά όπως ήταν που και αυτό πολύ δύσκολα μπορούμε να ισχυριστούμε ότι το ξέρουμε.

«Πολλές και ωραίες αλλημείες»

«Το βασικότερο χαρακτηριστικό του μυθιστοριογράφου είναι η αλλημεία... το ανακάτεμα των διαφόρων και διαφορετικών στοιχείων με πρόθεσή του μόνη να φτιάξει μια ιστορία που να μας αρέσει να τη διαβάζουμε, να διασκεδάσουμε με αυτή και να σκεφτόμαστε ότι αυτά που μας περιγράφει, τα πρόσωπα που μας παρουσιάζει, οι ομιλίες τους, οι συνθήειές τους, συνθέτουν μια μοναδική

στη βάση η πολυπληθής ομάδα των ειδήτων και των περιοίκων στο μόχθο των οποίων σπηρίζεται όλο αυτό το λαμπρό στην εμφάνισή του κοινωνικό οικοδόμημα. Εννοείται ότι ο μύθος που ανατρέπεται στο «Μια εταίρα θυμάται» είναι ο μύθος της αρενωπής, της ηρωικής, της αστικής Σπάρτης, καθώς τα σπηρίγματα της εξουσίας της παρουσιάζονται να άγονται και φέρονται από το Ιεραρχείο του Μαντείου των Δελφών με τον έντονα ευτράπελο και κωμικό τρόπο τον οποίο ως αναγνώστες των βιβλίων του Χαρτομασίδη έχουμε θετεύει και άλλες φορές. Με τη διακωμώδηση ο συγγραφέας αποδομεί και σε τούτο το μυθιστόρημά του την αγέλαστη όψη της επίσημης ιστορίας. Δεν λέω ότι αυτή είναι η αληθινή Σπάρτη αλλά αυτή είναι η Σπάρτη του Χαρτομασίδη που μπορεί να λειτουργήσει στο νου μου ως μεταφορά άλλων πραγματικοτήτων πιο κοντινών στις δικές μας εμπειρίες και στην καθημερινότητάς μας, στις πολιτικές αντιλήψεις. Εκτός από τον έρωτα και τις αναφορές στους τραγικούς μύθους, δεν

Η σύζυγος του συγγραφέα Τατιάνα και η κόρη του. Παρών και ο δικηγόρος Ζαφείρης Μέκκος

σώζεται τίποτα από τη σαρκαστική και σκωπτική ματιά του αφηγητή που περνά μέσα από τους διαλόγους ή τις επιστολές της εταίρας που ανατρέπει τα πάντα.

Σε αυτό το σημείο να σταθώ λέγοντας για τη διακωμώδηση και να πω ότι ο Χαρτοματσίδης, αν χρησιμοποιεί κάτι με μαεστρία στα βιβλία του, είναι ακριβώς η σκωπτική περιγραφή, όπως και σε άλλα βιβλία που έκανε, και μας υποδηλώνει ότι δεν είναι τυχαίο. Βγαίνει πιστεύω συνειδητά από την στάση του, από το πώς αντιδρά απέναντι στην σκληρότητα, στην ψευτιά, πολλές φορές μάλιστα διογκώνοντας το αιχμηρό του χιούμορ, έτσι ώστε να πάρει τη μορφή της φάρσας. Ένας τέτοιος χαρακτήρας είναι ο ανεψιός του βασιλιά Άγη, ο τρελός της αυλής, που όμως τελικά είναι ο σοφότερος όλων καθώς βλέπει ότι όλες οι αγριότητες που αποφασίζονται και γίνονται γύρω του είναι στο βάθος κωμικές γιατί είναι απολύτως μάταιες. Μεγαλωμένος ο Χαρτοματσίδης από μια λογοτεχνία που αναπτύχθηκε στις χώρες της Σοβιετικής Ένωσης και η οποία διακωμώδουσε σε υπόγειο τα σοβαροφανή του ολοκληρωτισμού, θεωρώ ότι είναι ένας από τους πιο χαρισματικούς πεζογράφους μας σε αυτή την τεχνική της ανατροπής» ανέφερε ο κ. Ζήρας ενώ κάλεσε όλους να διαβάσουν το βιβλίο και από την προοπτική της βαθύτατης σάτιρας που θα το ξαναπώ ότι είναι και πολιτική».

ρουσιάζει στο τελευταίο του βιβλίο, μια διασταλτική, κατά τη γνώμη μου, αποτύπωση ιστορικών γεγονότων χαρακτήρων και ανθρώπινων αδυναμιών. Δεν είναι η πρώτη φορά που η ιστορία έρχεται να πλαισιώσει

Προσφιλής αφετηρία γραφής και εξίσου προσφιές ανάγνω-

σμα όσα έχουν ως άξονα τις εταιρές που φαίνεται πως πέρα από τα θέλητρά τους διέθεταν έντονη προσωπικότητα, διαίσθηση γυναικεία και χρήση πολιτική, ικανή να διαμορφώσει τα μεγάλα ζητήματα της εποχής τους ασκώντας παρασκηνιακό μεν αλλά κυρίαρχο ρόλο του.

ή να πλαισιωθεί από το μύθο συνδιαμορφώνοντας ένα τελικό αποτέλεσμα, όπου

Ο Φιλοποίμην Ανδρέαδης και πίσω του οι «Παρατηρήτριες» Νατάσσα Χατζηνικολάου και Δώρα Τσιλιγκίρη

Κώστας Κρεμμύδας, εκδότης περιοδικού «Μανδραγόρας»:
«Η ιστορία, η φάρσα, θα τροφοδοτούν η μία την άλλη και οι δυο μαζί τη λογοτεχνία»

Ξεκινώντας ο κ. Κρεμμύδας αναφέρθηκε στην συνεργασία του κ. Χαρτοματσίδη με το περιοδικό «Μανδραγόρας» και ακολούθως αναφέρθηκε στο έργο του συγγραφέα «Ως τίτλο θα έβαζα μια φράση του από το βιβλίο: «δεν σταματάμε τώρα, τρέχουμε». Είναι ένα στρατιωτικό επιφώνημα αντρείας και αρρενωπότητας με τέσσερις λέξεις, το οποίο δίνει το κλίμα της ιδιαιτερότητας, ένα από τα στοιχεία που επιχειρεί να πα-

πραγματικότητα και μυθοπλασία άλλοτε αλληλοσυναντιούνται και άλλοτε αλληλο-υπονομεύονται. Κάθε άλλο σπάνια είναι στις μέρες η αξιοποίηση ιστορικών περιστατικών της κλασικής αρχαιότητας αλλά και σύγχρονων πολιτικών γεγονότων στην πλοκή μυθιστορημάτων».

«Την ιστορία δεν τη γράφουν πάντα οι νικητές»

Ο κ. Κρεμμύδας κατέταξε τον κ. Χαρτοματσίδη στην κατηγορία εκείνων που «βρίσκουν το ερέθισμα και εκτείνουν το υλικό τους σε τέτοιο βαθμό ελευθερίας, ώστε να μην υπόκεινται σε κανόνες ιστοριογραφίας, γλώσσας, ύφους και δομής ενός κλασικού αφηγήματος. Για αυτό συχνά η εταιρά

Αερόπη ηούζει την δούλα της Δάφνη με κοσμητικά επίθετα, με ατάκες της καθομιλουμένης δίκως όλα αυτά να ενοχλούν τον αναγνώστη και να υπονομεύουν το έργο. Τελικά την ιστορία δεν την γράφουν πάντα οι νικητές αλλά και οι ηττημένοι απόδειξη και ο δικός μας εμφύλιος. Οι ηττημένοι που προσπαθούν να την υπονομεύσουν με διαφορετικό πάντα βαθμό επιτυχίας ανάλογα με την πολιτική και κοινωνική συγκυρία. Η ουσία πάντως είναι και συμφωνώ με το Χρήστο όχι πάντα «ουαί τοις ηττημένοις» αλλά ουαί τοις νεκροίς. Προσφιλής αφετηρία γραφής και εξίσου προσφιές ανάγνωσμα όσα έχουν ως άξονα τις εταιρές που φαίνεται πως πέρα από τα θέλητρά τους διέθεταν έντονη προσωπικότητα, διαίσθη-

δίνει ανάλαφρο τόνο στις διηγήσεις του μέσα από υποκοριστικά των ηρώων του, όπως Σέβο, ο βασιλιάς του κράτους των Οδρυσών Σεύθης ο Α΄, όχι όμως για να ευτελίσει το λόγο του αλλή για να απομυθοποιήσει τους ήρωές του και να τους προσδώσει ιδιότητες ενός μέσου ανθρώπου πέρα από τη μυθική διάσταση ιστορικών γεγονότων. Σκηνικό του βιβλίου ο 35ετής πελοποννησιακός πόλεμος που οδήγησε στην βαθμιαία εξασθένηση Αθηνών - Σπάρτης βάζοντας τέλος στην Αθηναϊκή Δημοκρατία και επέτρεψε τη συμμετοχή των Περσών στη διαμάχη των δύο πόλεων. Χρησιμοποιώντας τα ιστορικά στοιχεία της εποχής εκείνης ο κ. Κρεμμύδας αναφέρθηκε στον Αλκιβιάδη και στους λόγους που τον ανάγκασαν να

Ο συγγραφέας του έργου Χρήστος Χαρτοματσίδης και οι δύο παρουσιαστές του έργου του Κώστας Κρεμμύδας και Αλέξης Ζήρας

ση γυναικεία και χρήση πολιτική, ικανή να διαμορφώσει τα μεγάλα ζητήματα της εποχής τους ασκώντας παρασκηνιακό μεν αλλά κυρίαρχο ρόλο του.

«Ο Χ. Χαρτοματσίδης πολιτικός συγγραφέας με κριτικό χιούμορ»

Σπεύδω κατ' αρχήν να σημειώσω πως κατά τη γνώμη μου το βιβλίο δεν είναι σκανδαλοθηρικό, δεν προσπαθεί να εξάψει την ερωτική φαντασία και δεν καλλιεργεί τάσεις ηδονοβηψία στον αναγνώστη. Άλλωστε ο Χρήστος είναι κατ' εξοχήν πολιτικός συγγραφέας με αποδομητική στόχευση και κατακρημνιστικό λόγο με βασικό συστατικό του το συνήθως αυτοσαρκαστικό αλλά και ετεροσαρκαστικό, δηλαδή κριτικό χιούμορ. Παρουσιάζει το βασιλιά Άγη το Β΄ ως ιμπρεσάριο να χρηματοδοτεί εμφανίσεις

καταφύγει στην αυλή του βασιλιά Άγη Β΄ στη Σπάρτη. «Ο Αλκιβιάδης ή Άλκις κατά το Χρήστο Χαρτοματσίδη υπήρξε η πέτρα του σκανδάλου και το πρωταγωνιστικό πρόσωπο του βιβλίου αφού πέρα από την κινητικότητα του στις αυλές των Περσών και των Θρακών εγκατέστησε έγκυο την γυναίκα του Άγη Τιμαία που έφερε στον κόσμο τον Λεωτυχίδα, που παρά τις παρακλήσεις της ο ξεροκέφαλος κερατάς δεν άφησε διάδοχό του, αφήνοντας τελικά το θρόνο στον ετεροθαλή αδελφό του Αγησίλαο που ήταν και χωλός αλλά αυτό είναι μικρό κακό για βασιλιάδες. Από εκεί και πέρα το βιβλίο απλώνεται σε περιγραφές, διαλόγους, αφηγήσεις, αρχεία μυστικών υπηρεσιών, φήμες που διαχέονται στην πόλη και που καταγράφονται λεπτομερώς παραπέμποντας στην άλλοτε πασίγνωστη ΚΣΠ, παρεμβάσεις του κάθε άλλο παρά ασθενούς φύλου».

«Αντικείμενο του συγγραφέα τα διαχρονικά ανθρώπινα πάθη»

Στη συνέχεια, ο κ. Κρεμμύδας ανέφερε ότι «μέσω ενός αφηγηματικού μινιμαλισμού που εξακολουθεί να διατρέχει και να κυριάρχει στα βιβλία με μια ανεξίτηλη ειρωνική διάθεση δίκως να εξωραϊζει καταστάσεις και ανθρώπους κρίνοντας, μειδιώντας με το γνωστό συνωμοτικό γράψιμό του, τη χαμηλότερη αφήγηση και το ανεπαίσθητο μειδίαμα που εξελίσσεται σε γέλιο, ο Χαρτοματσίδης καταφέρνει ακόμη και όταν ασχολείται με κορυφαίους, όπως την περίπτωση των βασιλέων της Σπάρτης της Αθήνας της Θράκης, να μιλήσει για τα πιο απλά και συγχρόνως αυτονόητα διαχρονικά ανθρώπινα πάθη. Και τελικά ίσως και να μην έχει και τόση σημασία η εκ των υστέρων αναθεώρηση της ιστορίας, αφού τα πάθη θα επαναληφθούν, οι εμμονές θα ανανεώνονται μαζί με τον άνθρωπο, οι χαρακτήρες αποκτούν νέα διάσταση στη διαχρονικότητά τους, η ιστορία, η φάρσα, θα τροφοδοτούν η μία την άλλη και οι δυο μαζί τη λογοτεχνία».

Ο πρόεδρος του Πολιτιστικού Συλλόγου Μαρώνειας Γιάννης Καλιάνης

της εταιράς Αερόπης στην Επίδαυρο, στην Κορινθία, στην Αυλώνα, μέχρι τη Θράκη τα Άβδηρα και τη Μαρώνεια. Ο λόγος του και εδώ είναι σύγχρονος και καυστικός. Διαβάζω «σε αντάλλαγμα ο Άγις ήθελε να εξυμνούμε παντού τις Σπαρτιατικές αρετές και το δίκαιο αγώνα της Σπάρτης και αν γινόταν να κάνουμε και καμιά παρουσίαση μπροστά στα στρατευμένα νιάτα», κάτι δηλαδή μεταξύ Σοφίας Βέμπο του 1940 και της Μπλæk Εμμανουέλας που ζήσαμε εμείς στις επιμορφωτικές προβολές του Ναυτικού που ζήσαμε εμείς στη δεκαετία του 1970.